

MIQUEL COSTA I LLOBERA

(1854 – 1922)

ETOPEIA

MIQUEL FERRER I FLÓREZ

1 - La figura de Costa

L'eminent personalitat de Costa i Llobera es deixa veure inequívocament a tres òrbites de la vida: l'espiritual, la humana i la literària. Sovint aquesta última ha sobresortit damunt les altres, ja que la seva innegable fama d'home de lletres s'ha vist exaltada a causa dels seus admiradors dins aquest caire, de tal manera, que aquest aspecte ha ombretjat els altres, malgrat que aquests han estat els que determinaren el Costa literat.

És suficient que al examinar la iconografia del poeta es percebi quins són els indrets de la seva expressió per a descobrir la noble figura, la tranquil·la serenor del seu semblant, la mirada segura i plàcida a la vegada, el somriure que en ocasions giravolta tot el seu físic, especialment aquella representació que es reproduí a les dues edicions de las seves obres completes de 1947 i 1994.

Tot i amb això la prosopografia descrita sumariament no revela la plenitud de la seva personalitat perquè sols a través d'ella intuïm l'indret moral que es deixava sentir en les seves manifestacions verbals, en part reconstruïdes per les mostres del llenguatge escrit que ens queden, particularment en els de caràcter més íntim, com poden esser les cartes o les paraules i expressions que Costa atribueix als seus personatges creats i que es desenrotllen a tota la mena dels seus versos, i encara i de forma, per ventura més concreta, a les composicions on figuren.

Com era el Costa moral? Quins eren els seus sentiments? Com aquests últims eren trasumptes dels seus pensaments i judicis íntims?

La consideració del ens moral de Costa condueix vers un home que sembla sempre situat a un cert distanciament de les persones del seu entorn, del món que l'enrevolta. Fins allà on és certa aquesta afirmació pareix difícil fixar-la, tota vegada que entram a un terreny llenagadís on resulta difícil establir una frontera radical entre un aspecte i altre de la seva personalitat, puix el món dels sentiments no és camp abonat per a assentar fronteres clares i definitives. L'esmentat possible distanciament de Costa respecte dels seus semblants és més instintiu que raonat, ja que qualsevol persona s'inclina cap a un o altre vessant segons el fet concret que determina la seva actitud.

Per ventura, és més segur parlar de que Costa era un esperit selecte per naturalesa, que tenia una certa tendència a l'elitisme, el que no significa un distanciament voluntari i premeditat a apartar-se del tracte familiar, afectiu i proper amb els seus semblants. És evident, per altra banda, que Costa no era home de multituts i no són massa a les quals ell participà d'alguna manera directament. No obstant, un home que rebé els homenatges tan nombrosos com continus, es va veure obligat a tractar, considerar i mantenir relacions amb un nombre extraordinari de persones de les que moltes eren individualitats notables. A tots va atendre, a tots considerà, en tots complí socialment com es deu.

Com a complement al que s'ha dit, sobresurt una nota característica de la seva idiosincràsia. És la solitud de la qual es pot afirmar de seguida que és conseqüència de la intensa vida interior, reflexada especialment de forma compendiosa i lacònica en el *Diari espiritual*. La profunda meditació de Déu i de les veritats eternes que sorgeix quasi imperceptiblement de les lectures de les seves poesies i encara de tots els seus escrits, li produïa cert aïllament que a vegades es mostrava a la seva persona, donant-li una interpretació pel poble, que creiem errònea, quan pensava en un distanciament de la gent. La nostra opinió es fonamenta en que tal posició no és concebible a un home de vida espiritual tan intensa i conrada assiduament al llarg de tota la seva vida.

Així es pot dir que Costa visqué dins una certa solitud, encara que desenrotllàs la seva existència dins el món i s'aplicàs a un apostolat extern fonamentat en la predicació¹ que assoleix una temàtica variada mitjançant, les plàtiques, els panegírics i generalment sermons on es reconeixen els fonaments bíblics de la seva formació, la hagiografia, l'ascètica, la mística i amb intensitat menor la simple apologètica.

2- La humanitat de Costa i Llobera

2.1- El determinant cristià

La concepció religiosa profunda on es fonamenta tota la figura de Costa és la que determina la seva consideració vers l'home al qui valora com a vertadera criatura de Déu, de tal manera que tota la humanitat de Costa és el resultat de l'estructura religiosa que comprèn la creació sencera i el misteri de la redempció protagonitzat per Jesucrist, fill de Déu i fill de l'home. Atesa aquesta realitat es pot pensar quin és l'absurd que col·loca a Costa a un cert allunyament de l'home, quan això, si fos ver, desfiguraria el pensament respecte a la seva humanitat.

No podia ésser d'altra manera que ell no mostràs un respecte extraordinari a la figura central de la creació i això mateix es veia a un ordre simplement inferior, confirmat per la cultura clàssica on l'home ocupa de fet el lloc central de tot el cosmos d'acord amb el conegut pensament de Protàgores. Conseqüentment la humanitat de Costa es basa en el principi de la concepció judeo-cristiana de la creació i en un ordre tan sols temporal en el respecte, l'admiració i al fet d'assolir Costa la cultura clàssica grecorromana.

¹ Costa predicà més de 1620 sermons i plàtiques.

No hi ha en tota l'elaboració dels personatges dels seus poemes i poesies jamai la més débil espurna que pugui enfosquir ni tan sols ombretjar l'essència de l'home, i és difícil, per no dir impossible, que Costa mantingués una doble personalitat: una que donàs vida a les seves figures literàries i en part històriques, i una altra pels seus semblants, que en les condicions concretes de lloc i temps, li pertocà conviure. Per tant, s'arriba fàcilment a la conclusió de que Costa no fou un home que visqués llunyadà dels seus contemporanis, sinó que va entendre i assolí les vivències de cada un d'ells a dins les circumstàncies puntuals a las que ells hi romangueren fermats.

Lògicament és dins l'àmbit familiar on es mostra primerament la delicadesa del seu caràcter vers als seus germans, especialment la seva germana Catalina, els seus oncles i parents com tendrem ocasió de comprovar dintre de poc. Aquesta demostració d'afecte s'extén a l'entorn de l'amistat on es veuen diversos tipus d'afecte segons les persones i la temàtica objecte de l'amistat o l'afició comunes. Cal aquí mencionar la importància que té el gènere epistolar, ja que a ell s'ens mostra Costa com comunicador afectuós, de tal forma que algunes de les seves pàgines escrites semblen retalls de conversacions ben vives i animades.

2.2 – El determinant clàssic

Un home admirador profund de tot el món clàssic i feel als principis que regiren aquesta cultura estimava – com ja abans s'ha afirmat – que no podia deixar d'admetre que el centre del cosmos era precisament l'home. I aquest ennobliment, Costa el valora amb l'afegitó cristià, és a dir, considerant-lo el ser preferit de la creació i enriquit per l'acte sublim de la redempció humana duita a terme per Jesucrist. Amb aquesta pauta, però conservant el condicionament pagà, tracta Costa magistralment els herois dels seus poemes: Nuredduma, Melesigeni, o les al·lusions a Artemis, Aides, Plutó, Calipso, Odisseu, Tetis, Proteu i els Cíclops.

Tota la seva obra plena de referències clàssiques, -recordem les *Horacianes*, les traduccions d'autors ben arrelats dens el món grec i llatí (Dante, Petrarca) - on sempre la figura de l'home apareix enrevoltada del respecte i l'admiració que ell infon. Costa, al considerar els temes de l'edat mitjana, manté l'atenció esmentada vers l'home però sap infondre a ell l'hàlit cristià, i així sorgeix dins els personatges de llegenda o herois imaginats o simples figures simbòliques que Costa crea per a donar cos i vida als seus poemes.

3–Aspectes de la humanitat de Costa i Llobera

La indubtable personalitat de Costa i Llobera ofereix una sèrie notable i variada de cares diferents que il·lustren la seva idiosincràsia. Tots els seus escrits i poemes ofereixen en general una font inestimable de dades respecta a aquesta qüestió, particularment els seus poemes i la seva nombrosa correspondència. Tot això ens permet apreciar les diverses modalitats del seu caràcter i d'aquesta manera presenten una base segura d'informació per a demostrar que ell era un home que estava molt prop de tota la problemàtica humana i que sentia la seva entitat fortament, a la vegada que al

seu arbitri la donava a conèixer perquè precisament els seus semblants l'estimassin adequadament.

Cal considerar com Costa tracta aquesta realitat i ho fa en formes distintes, a òrbites o nivells diversos. Per una banda, la seva formació religiosa i científica determina un tractament de primera magnitud de tal foma que el seu esperit selecte ho situa a un estrat elevat que per ventura resta poc accessible al lector poc preparat per atisbar de seguida la seva intencionalitat humana. Per altra, sap donar-li un aire més popular i primerenc, ben fàcil d'esser captat per qualsevol lector amant de les bones lletres. És clar que aquest darrer aspecte és un simple trasumpt de l'anterior, ja que manifesta d'una manera concreta i, podriem dir puntual, amb exemples de la vida real, la ideologia que fonamenta la visió que té Costa del fet que estudiam.

3.1 – Costa arran de l'home

Costa visqué atent sempre a l'home, tema central de la seva obra poètica

que ell il·lustrà amb els elements imprescindibles per a calar totalment la seva essència com eren Déu, l'entorn de la vida, el paisatge o altres que enriquien d'una manera o altra el descobriment de la seva entitat. Jamai va esser llunyada de la realitat que l'enrevoltava i tingué l'habilitat d'expressar les seves experiències vitals i les que els seus ulls penetrants observaven, amb paraules i poemes que constitueixen un llegat extraordinari per a totes les generacions posteriors. D'acord amb la seva ideologia i la seva gran formació elabora tota una sèrie de trests que comprenen tots els indrets de la vida de l'home. Els resumim d'aquesta forma: L'ideal, els estats anímics, l'amor, la família, els infants i els joves, el binomi joventut-vellesa i encara alguns caires més concrets que per circumstàncies especials influïren en la seva persona com són les desgràcies que comporta la captivitat: desterro, emigració o la vida dels catius.

Quant a l'ideal, Costa tingué l'acert -do especialíssim de Déu- de concebre l'ideal de la seva vida d'una forma tan admirable com clara, que va saber expressar irrevocablement a les seves poesies que són vertader missatge per a la posteritat. Dues poesies sobresurten baix d'aquest aspecte: *Damunt l'altura* i *El pi de Formentor*. La primera de perspectiva més elevada i més acostada a Déu pel seu contingut i l'altra per ventura més propera a l'esforç humà. Ambdues resumeixen el que l'home ha de tenir com objectiu a la seva vida. La invitació que la segona d'aquestes poesies significa, respecte al cant de l'heroisme, l'expressà endemés d'una forma o altra a l'*Horaciana* XIII, *L'Heroi* i a la XII titulada *Als joves*. Fins i tot no decidí de cantar els valors humans que representen molts de personatges històrics com. Horaci, Virgili, Cabanyes (*Horacianes* I, II, i III dedicades a ells, respectivament). A les poesies escrites o dedicades a diverses persones destacades per la seva cultura o valer (més de vint en català i més de deu en llengua castellana) lloa las seves qualitats que posa com exemple per admirar o imitar en la vida; això sense anomenar els seus escrits en prosa (articles, pròlegs, crítiques, introduccions a llibres etc.), que també poden esser esmentats baix l'aspecte que ara consideram.

Pel que fa als estats anímics de l'home i que s'han de recordar, Costa experimentà personalment les alteracions del seu esperit davant les circumstàncies de la vida que eren més o menys les que tots coneixem. La tristesa i l'abatiment invadiren la

seva persona a etapes de la seva vida, sobretot quan no tenia clarament especificat el destí i el fi que li demanava la seva delicada consciència i així ho testimonietgen les seves poesies *Defalliment*, *Sequedat* o *Ran de Mar*. En altres ocasions, la solitud i el món del pensament propi amb els seus dubtes i depressions (*Vagant pel bosc*) o la vanitat del món (*La corona de semprevives*) o el descobriment de la vocació religiosa de la que es mostra *Idili blanc*, que descriu la vocació de Sant Lluís Gonzaga. Valorà les relacions entre els homes, i així a l'amistat li dedicà l'*Horaciana XII* precisament amb aquest mateix títol. També tingué en compte el desengany de la vida present fruit subsegüent de la vanitat. Recordem dins aquest camp la poesia *Sens record*. El seu gran mèrit, que és un llegat que deixà a la humanitat, és que al llegir aquests versos certament meravellosos s'hi sent el lector retratat de tal manera que molt poc té que afeigir-hi del seu sentiment íntim i personal.

En relació a l'amor hi ha que esmentar ja tot d'una, que aquest sentiment umpl tota l'obra de Costa i l'acceptació d'ell mateix explica la concepció de tots els escrits de Costa. No hi ha jamai un expressió poètica per ell escrita que tracti expressament de l'animadversió i molt menys de l'odi. Parla d'ells quan la naturalesa de l'obra exigeix esmentar-los, però sempre queden esborrats o superats per les manifestacions de l'amor. Aquest, dins l'òrbita simplement humana es presenta a moltes de les seves composicions. Recordem *Lo que diu una cançó* i *La font*, on ho fa d'una forma més directa.

Una atenció especial li meresqué la família i el seu entorn. Bé es pot dir que totes les poesies que constitueixen l'aplec que ell titulà *Tradicions i fantasies* suposen la concepció i la consideració de la família com a cèl·lula de la societat civil; el que es pot veure i viure meravellosament a l'idili *La maina* (publicat a l'aplec *Del'agre de la terra*) o també a la poesia *Bressol de pobre*. Apunta el nucli central que a la família hi té la mare (*Poder d'una mare*), l'alegria i la significació dels infants, com es veu a *Càntic per infants* i especialment a *Sinite párvulos venire ad me*. Dins l'ample concepte de la família, fixen l'atenció de Costa aspectes concrets com la joventut i en menys realç la vellesa. Moltes composicions al·ludeixen a la situació de la jove a dins la societat. En aquest sentit recordem, per exemple, les poesies següents: *La pastoreta*, *Flors de maig*, *La calúnnia venjada*, *La candor* o *El pou de l'amada*.

El món de la família centrat a la vida de Pollença, el problema dels catius, la seva forçada emigració o la tragèdia social que tot allò comportava, degué impressionar fortament l'ànim del poeta, puix que a n'aquest tema li dedicà un estol de poesies d'alt poder evocatiu, de tendresa familiar i enyorívola i d'especial intensitat, al reviu històricament d'una forma més que correcta, tot l'entorn que perturbà la vida pacífica dels pollensins de temps enrera, el que, per altra banda, s'avenia perfectament amb l'aspecte romàntic de la concepció poètica de l'autor. Mencionem com a mostres ben representatives l'hermós poema *La gerreta del catiu* a la que els seus apartats o episodis denoten perfectament el contingut: *la tosa*, *la lluita*, *la robada*, *lo catiu*, *Bona fi*. D'una manera o d'una altra expressen aquesta qüestió també: *Amor de pàtria* i en part, *La llegenda de 'Canten i dormen'*.

Tal vegada aquestes tendències vers als dèbils o els malmenats per la vida i la societat, derivin dels sentiments cap als pobres o desconsolats a n'aquest món,

sentiment nascut possiblement per la pèrdua prompta de la mare i endemés de la seva profunda concepció del missatge evangèlic, centrat cap als desemparats o els menys afavorits que es troben dins la societat. Així ho expressa a la delicada poesia *Als humils*.

3. 2 - Costa i la seva família

Costa mantingué un respecte extraordinari als seus familiars, el que esdevingué determinat pel respecte que la societat mallorquina tenia a la família legalment constituïda que als segles passats i d'una manera remarcada en el segle XIX era fora mida considerat. La seva forta convicció cristiana accentuà aquesta nota i és suficient seguir el seu "itinerari espiritual", magistralment compendiat per Bartomeu Torres Gost o consultar meticulosament el seu *Diari espiritual* per adonarse'n de com la incidència familiar caracteritza tota la vida de Costa que tenia un concepte molt elevat de la família com corresponia a un home format dins la religió cristiana i a dins la ciència eclesiàstica. A la seva germana Catalina quan es va casar li va escriure unes paraules reveladores de l'alt concepte respecte a la institució familiar: *Al llegar ésta a tus manos, habrás ya dado el paso decisivo, estableciéndote en el estado de tu vocación por medio del que San Pablo llama gran sacramento. Como tal, espero que sabrás considerar el matrimonio, alejándote del frívolo juicio de las gentes que en él nada ven de sagrado más que la bendición con que le solemniza la Iglesia. Extender el tabernáculo de los Patriarcas para suscitar nuevos herederos a las promesas de Dios santificador es algo más grave y profundamente religioso de lo que suele parecer aún a las personas creyentes y piadosas. El lazo de vuestro afecto no debe ser simplemente natural entre los cónyuges cristianos, y debe mantenerse, no sólo con la ternura, sino más todavía con el respeto debido a todo lo que es sagrado. Si el hogar es un santuario, cuyo culto interno es el amor, tiene también necesidad de un culto externo, por decirlo así, que consiste en el buen gobierno de los bienes y en esa prudente economía tan ensalzada en el elogio de la mujer fuerte con que la madre del rey Samuel concluye el inspirado libro de los Proverbios* (carta del 6-XI-1887).

Les circumstàncies de la vida feren que perdés la seva mare promptement i aleshores concentrà el culte familiar giravoltant la figura del seu pare, vertader representant del senyor rural mallorquí del segle XIX. Tota la seva vida va estar centrada a una atenció preferent mentre va viure. Per influència d'ell, empenqué l'estudi de la jurisprudència, s'en va anar a Madrid per a estudiar les lleis a la Universitat, fins que la seva vocació religiosa imposà que fos manifestada a son pare, que va saber assolir el consagrar el seu fill primogènit a Déu. Costa compregué el sacrifici patern i durant tota la seva vida va curar amb zel admirable de fer-li companyia, compartint la seva vivència familiar amb els deures que l'activitat sacerdotal imposava. Atingué les seves obligacions motivades per la innata vocació literària que tenia, i tot això ho va saber compatibilitzar amb l'entrega a Déu que va fer de la seva persona respectant la vida familiar.

L'antenció al seu pare es va fer ben patent amb la cura de la seva vida i salut. A una carta de 20-XI-1887 diu que s'alegra de lo bé que es troben Dª Catalina (la seva germana a qui va dirigida la carta) i el seu espòs i de que el vaixell del seu germà Martí

sigui destinat a Mallorca²: *De ambas cosas me alegro, porque así papá no sentirá tanto el vacío de casa.* La salut de son pare li preocupava molt com es veu a una sèrie d'incidències que consigna el seu *Diari espiritual*. Per exemple, quan son pare, ja major, va caure un dia dins la Seu i les complicacions que sorgiren a conseqüència del traume, Costa demostrà una sol·licitud i una pena d'esperit delicadíssimes en una carta dirigida a un amic. Igualment, quan el pare ja estava malalt de mort i el poeta perdia a vegades la paciència per a cuidar-lo, expressa d'una forma especialment sentida, la manca de conformitat i l'arrepentiment consegüent que la seva nítida consciència li demanava.

Quan el pare morí, el sentiment de Costa fou tan intens que el dugué a pronunciar la coneguda expressió: *Ja és estat Can Costa*, indicadora feel del món intern que se li esbucava i que per a ell havia estat el sustentacle humà durant tota la seva existència.

Aquest entorn familiar es manifestà igualment respecte a altres membres de la seva família i per no allargar desmesuradament aquestes consideracions, centrarem l'atenció només a alguns casos concrets.

En primer lloc l'estimnació a la seva germana Catalina, més jove que ell, a la que professava una inclinació notable; i això ho confirmà en moltes ocasions de les quals unes poques les coneixem molt bé. Mencionarem el viatge que féu Dª Catalina amb el seu pare acompanyats pel poeta, quan aquest a una carta expressa la seva satisfacció pel gust que representà per la seva germana. Quan tingué lloc el seu casament, li escrigué aquestes hermoses paraules a una carta dirigida al seu cunyat Bartomeu: *Me alegra vivamente la felicidad que rebosa la carta de Catalina, que es seguramente tu propia felicidad. Quiera Dios conservárosla tan completa como es posible en esta vida. Espero que por vuestra parte no ha de perderse tan hermoso presente, pues la constancia de vuestro afecto es buen augurio de perpetua concordia* (carta de 1-XII-1887); amb els consells i interès demostrats cap a ella quan aquesta li exposava com desenrotllaria la vida de casada: *aplauo las economías que vais haciendo con limitaros a la modestia propia de la posición y más todavía aplauo los sentimientos que manifiestas al darme esta noticia. Bendiga el Señor tan buenas disposiciones* i sobretot quan s'entera del augment de la resta de la família: *No te había dicho cuanto me alegré a la noticia de que ya teníamos un Miguelito en la familia. La primera misa de mi convalecencia la celebré sobre el sepulcro de San Luís por la inocencia de nuestro sobrinito, que Dios bendiga y conserve* (carta del juny de 1889). Per altra banda, quan Dª Catalina perdé la criatura que esperava escrigué al seu espós Bartomeu unes paraules que mostren l'afecte i l'interés de Costa vers la família: *Por carta de mi padre había sabido ya, como supones, el parto de Catalina. Comprendo el disgusto que a todos os causaría el ver que había nacido sin vida el pobre niño, que hubiera sido prenda de todo afecto y objeto de tantas caricias. Al menos queda, a Dios gracias, la compensación de que la madre siga perfectamente bien, así que el triste suceso no habrá hecho probablemente sino retardar la dicha de la paternidad que en otra ocasión podréis gozar cumplida* (carta del 25-I-1889). Quan Dª Catalina va esser mare i aprofitant la festa de Santa Catalina, li escrigué unes paraules plenes de la tandresa

² Martí era oficial de l'armada espanyola.

familiar que ell sentia: *Tu, siempre tan cariñosa con los niños debes sentirte muy feliz con una criatura propia, mayormente después de haber esperado en vano tanta dicha en otra ocasión. Que esta felicidad continúe y se acreciente para que puedas llamar a este pequeñuelo algún día hijo mío y mi corona. Esto le he pedido a Dios al celebrar esta mañana por el recién nacido la misa en el altar del Santo Bambino de Araceli. Aquesta consideració cap a la seva germana, Costa la va immortalitzar amb una hermosa composició poètica que per ventura tardà un poc en enviar-la i a la que adjuntà aquestes sentides i hermoses paraules, fruit de la delicadesa que Costa tenia vers els sentiments humans: *Ahí te mando la poesía que me pides. No te la había leído por no hacerte llorar. Habíala enseñado a algunos literatos amigos que la creyeron muy sentida y lo mejor de mis rimas castellanas. Deseo que no te ofenda ninguno de los conceptos. Si algo te molesta dímelo con franqueza y la romperé para no volver a verla. Creo que hubiera sido demasiado duro y cruel leerte estos versos cuando los escribí. Dispensa, pues, la tardanza con que te los mando* (carta de 30-VI-1895). Aquesta poesia fou escrita amb motiu de la mort del espòs de Dª Catalina i cunyat seu.*

També al seu germà Martí, amb la nota curiosa i simpàtica referent a la seva futura cunyada: *También papá según me escribe, se halla muy satisfecho del buen tino con que Martín ha sabido escoger su compañera. Anita, por lo visto, es no solamente una joven simpática y modesta, sino también muy asimilable a nuestras costumbres mallorquinas, pues hasta las sopas le gustan. Bien puedes considerar cuan agradable sea todo esto para mí que cifro mi felicidad en la de mis hermanos* (carta a la seva germana Catalina de 16-IV-1888).

En segon lloc, cal fer una menció especial de la seva relació amb la família Llobera i concretament del seus oncles Rosa, Pere Antoni i Miquel Llobera i Cànaves, sobretot d'aquest últim, que tant influí en la seva vocació humana i literària. A tots ells els dedicà sentits recorts, plens d'amor, agraïment i consideració. A una carta parla així de la seva tia Rosa: *La tía Rosa recibió anoche tu carta y me encarga de contestarte. Afortunadamente se halla ya restablecida de su indisposición, tanto que pasa el día componiendo ramos de flores para la fiesta de San Antonio de Padua. Tú, que adivinabas lo mucho que ella sufriría pensando en la tribulación pasada, puedes figurarte ahora la alegría que tiene participando de la tuya por el feliz resultado de la operación de Miguelito. Al contarle yo circunstanciadamente lo que habíamos pasado, lloraba, la pobre, conmovida y no hacía más que repetir: Gràcies a Déu, gràcies a Déu. Hasta creo que la impresión de contento que esto le ha causado, ha contribuido a ponerla mejor de salud. ¡Es tan sensible y afectuosa esta santa mujer!* (Carta a la seva germana Catalina del 12-VI-1906). Són freqüents a distintes misives els records i les expressions d'afecte als seus oncles materns que d'alguna manera li rememoraven la recordança de la seva mare. Del seu oncle Miquel, aquell *poeta ignorado*, en frase seva, membre extraordinari i impulsor de la seva vocació literària, Costa li tenia una estimació i respecte que es mostra a les cartes més primerenques que de Costa es coneixen. Vetaquí alguns testimonis claríssims: *Le felicito por el día de su santo... Quiera Dios, apreciable tío, que de la identidad de nuestros nombres en nada se aparten nuestras ideas y sentimientos y que al calor del mutuo afecto prosperen unas y otras para común solaz de nuestras vidas. Mi corazón que siente lo que vale tener quien le acompañe en sus latidos, se congratula de tener simbolizada en la unidad de un*

mismo nombre la unidad de aspiraciones que existe entre V y su sobrino Miguel (carta de 29-IX-1875). En altres ocasions i en la seguretat de que ell entendreà el que significa li escriu: *En manos de la Virgen de las Mercedes* (festa que és celebrava) *emití el voto que, destruyendo hasta la esperanza de lazos terrenales, me impuso las dulces cadenas de una angélica servidumbre. Desde ayer, constituido público ministro de la plegaria, tengo la deliciosa obligación de cantar siete veces al día con el arpa del profeta, las alabanzas de Dios y de implorar sus bendiciones en nombre de la Iglesia* (carta de 25-IX-1887 al seu oncle Miquel Llobera).

L'atenció a altres membres familiars, com el seu cosí Pere Llobera i la conveniència que en ell es donava de prendre estat que tenia, o l'interés i pena que demostrà quan morí el seu nebot Miquelet que expressa clarament a una de les seves cartes.

3. 3 – Les amistats

Costa tingué un respecte fora mida a l'amistat, el que es pot veure d'una forma manifesta al llegir reposadament tota la seva obra. Ja hem mencionat que a l'amistat li dedicà una horaciana, concretament la 11^a. A n'aquesta extraordinària poesia va enaltir l'amistat amb paraules per a mi definitives. Tota ella és un cant grandios a aquests sentiments i que per tenir més present recordarem aquells versos incomparables: L'amistat

*És calma serenísima
Escalfa els escollits que s'hi agombolen
com a l'ardor benèfica
de la volguda llar on riu la flama
Aquesta harmonia ingènita
Més forta en voluntat, com res l'imposa*

fou usada intensament per Costa i ella és apreciada degudament a dos camps diferents. Per una banda, a dins la seva obra mitjançant diverses formes, bé com a movils d'accions dels seus personatges, anàlisi que de fer-ho aquí ens ocuparia d'un temps i d'una extensió dels que ara no disposam, o bé en les poesies dedicades a personatges destacats com a prova d'admiració i reconeixement o d'exaltació per ell considerada oportuna i necessària. En aquestes composicions resulta difícil ocasionalment destriar l'aspecte centrat en l'homenatge i admiració, de l'afinitat espiritual que a vegades apareix a causa d'aquesta admiració que el poeta sent cap a ells i que dona origen a un llaç d'amistat espiritual. Asenyallem dins aquest primer grup les poesies dedicades a Quadrado, Marià Aguiló, Jeroni Rosselló i Pere d'Alcàntara Penya, per exemple.

Un segon grup vendria indicat pel conjunt de poesies a les que canta o celebra personatges de la història que ell per raons vàries s'hi sent identificat: Ramon Llull, Mistral, Jaume Balmes, Fastenreath, Milà i Fontanals, Torres i Bages (*el gran bisbe de Vic*), Jacint Verdaguer, Teodor Llorente, Joseph Caixal. Igualment a la seva obra castellana hauriem de mencionar Catalina Thomàs, Fr. Luís de Granada, Fr. Luís de León, Jovellanos, Pío IX, León XIII o Joaquín Rubió i Ors.

Encara es pot distingir un tercer grup integrat per figures en les que hi ha una relació especialment literària i de comunitat d'idees: Emília Sureda, Joseph Rullan, Bartomeu Guasp, Llorenç Riber, Mª Antonia Salvà de sa Llepassa o Guillem Colom. Fins i tot a alguns d'ells els dedica qualche composició on hi ha detalls casolans que mostren delicadeses de caràcter impregnats de senzillesa afectuosa com és l'horaciana XIV titulada: *Al poeta que em féu present de fruites saboroses*, A Mª Antonia Salvà, *Al poeta de Sóller Guillem Colom*.

Tota aquesta expressió poètica té un fons comú que és l'amistat establerta, baix de caires diferents, però lligats amb una ferma relació.

Endemés i d'una manera més propia, Costa tingué molts bons amics i d'això són testimonis irrefutables els conjunts diversos d'aplec de correspondència que amb ells mantingué. Assenyalem els seus grans amics: Antoni Rubió i Lluc, Joan Rosselló de Son Fortesa, J. L. Estelrich, Ramon Picó i Campomar, Tomàs Fortesa, Francesc Mateu y en grau un poc més minvat Llorenç Riber entre altres. Naturalment el grau d'amistat fou distint com també la motivació corresponent.

Les cartes dirigides a Antoni Rubió i Lluc mostren una gran afinitat intel·lectual i en són conegudes 124. Tenen un valor cabdal per les seves reflexions literàries i pel que aquí ens interessa especialment, per l'amistat sorgida al voltant del món de la cultura, tot condicionat per una confluència d'aficions i afinitats. Està escrita en català el que mostra l'afinitat de llengua i cultura que entre ells existia.

El bloc epistolar adreçat a Joan Rosselló de Son Fortesa (Joan Rosselló i Crespí) revela una amistat nascuda a la infantesa d'ambdós dins unes relacions d'estudis i de famílies del mateix estament i en ell sobresurt més l'amistat natural que la relació cultural, encara que aquesta última ofereix indrets ben notables. En conjunt, es tracta de cartes publicades pel mateix Rosselló, a vegades en fragments suprimits per raó de la seva intimitat, és a dir, circumstància molt important pel tema que aquí tractam i que desgraciadament ignoram quasi per complet. Utilitza Costa la llengua castellana fins a l'any 1900, a partir del qual ho fa sempre en català.

La correspondència amb J.L.Estelrich integrada per 111 cartes és la més important pel que fa a la cultura, als coneixements filosòfics, culturals i literaris de Costa, el qual curiosament respectà i considerà molt el magisteri d'Estelrich. Amb ell tingué sempre la delicadesa d'escriure en castellà, per respectar les idees contràries al catalanisme que Estelrich professava i que Costa sempre tolerà.

Els altres aplecs de cartes i misives tenen un interès menor pel tema que aquí tractam com són el referit a Ramón Picó i Campomar (43 cartes), a Francesc Mateu (50 cartes) ambdós de continguts escrits en català, encara que en el segon apareixen endemés 45 cartes més escrites a Marià Aguiló, Joseph Mª Tous i Maroto, Miquel Ferrà, Miquel Victorià Amer, Jacint Verdaguer i Angel Ruíz i Pablo escrites unes en castellà i altres en català. Les cartes dirigides a Tomàs Fortesa, a Llorenç Riber i a moltes altres persones com Antoni Thomàs MSSCC, Francesc Cardona i Orfila, Rvd. D. Miquel Maura, Pere Joseph Campins, Josep Miralles i Sbert, Francesc Fortesa i altres, mostren com Costa es prodigà amb escriure a amics i coneguts per atendre les seves peticions, oferir el seu ajut i atendre el seus compromisos derivats del seus ministeris que

evidencien més que satisfactoriament la capacitat de relació i d'amistats que mantingué tota la seva existència.

Endemés és imprescindible aquí tractar qualche cas particular que ennobleix la seva figura i deixa veure l'amistat i la preocupació per la persona humana que Costa va viure. A aquesta qüestió fa referència l'amistat i afinitat espiritual que tingué amb els germans Pere i Ramon Orlandis i Despuig³. L'amic coral fou en Pere, mentre que la relació amb en Ramon que era jesuïta va esser més tècnica -per dir-ho de qualche manera- ja que aquest dirigí a Costa indicacions ben suggerents, respecte a diverses obres de Costa especialment *La deixa del geni grec*, degut a la gran formació humanística que Ramon Orlandis tenia⁴.

No obstant la gran amistat era la que professava a Pere, amic coral amb qui compartia ideals i sentiments, puix era home de gran sensibilitat, esperit selecte i poeta delicadíssim, el qual després d'un desengany amorós, va nèixer en ell la vocació religiosa i entrà al seminari de vocacions tardanes de Salamanca. Decidí, llavors, ingressar a la Companyia de Jesús i aleshores morí de sobte a causa d'una greu i curta malaltia. Costa sentí la seva mort molt intensament i li ferí a lo més profund del seu cor, ja que havia estat amic i mestre seu quan Pere entrà en els camins primerencs de la seva vocació literaria, el que motivà que Orlandis li tingués l'afecte d'amic i de mestre. Pert tot això, Costa, quan ocorrí la mort de Pere Orlandis, li dedicà una de les més hermoses poesies que és pot calificar millor de verdadera elegia. La titulà *Complanta* i la formen 27 estrofes (17 de peu romput i 10 quartets) i constitueix el testimoni que resumeix admirablement el respecte i consideració dels valors humans que aquí l'autor concreta en l'amistat, unint l'afecte de l'amistat humana cap al fi últim de l'home:

Jo t'hi veuré! Quan passi per valls, puigs o riberes

A on junts admirarem un jorn l'obra de Déu

Com si no fos suficient el testimoniatge que ofereix tota l'obra de Costa, per fer veure amb evidència com el poeta visqué sempre ran de l'home.

Per acabar de comprendre el que l'amistat significa a la vida i obra de Costa i Llobera, cal examinar amb un cert deteniment la correspondència que mantingué amb els seus amics. que aquí per raó d'espai i temps no és possible fer-ho adequadament; sols indicar algunes notes característiques de tipus genèric com abans ja s'ha fet.

4 – Síntesi final

L'etopeia de Costa ha estat el tema d'aquesta conferència. I s'ha intentat donar a conèixer o més bé fixar l'atenció dels amables auditors, coneixedors indubtablement de l'obra de Costa, cap als trests essencials del seu caràcter clarificats i evidenciats, creiem

³ Hem tractat aquesta qüestió a diversos treballs com *Ramón Orlandis i Despuig S.I. Dios, familia y poesía. Cristiandad* Nos. 764 i 765. (1995); *Afinitat entre Costa i els Orlandis. Cala Murta*. (1995) Oct. N° 16.; *Intelectualidad mallorquina a fines del siglo XIX* (en premsa).

⁴ Per aquest punt concret consultar especialment *Intelectualidad mallorquina a fines del siglo XIX. BSAL* (2005).T. 61.

que suficientment, sovint soterrats, marginats o desconeguts per l'enaltiment dels indrets literari i religiós, sobretot el primer, per circumstàncies històriques o per entusiasmes lloables, però que a la llarga han presentat la imatge d'un Costa i Llobera allunyat del món, distanciat de l'home i encara da la seva vida amb les seves alegries i penes que comporta el viure al món que l'enrevolta. La realitat de la seva personalitat demostra que això només es veu parcialment. Costa és un home íntegre i cal tenir en compte totes les modalitats de la seva figura gegant per adonar-se'n del valor que per a la nostra cultura suposa, i vetaquí que per això, és precís considerar sempre al referir-nos a la seva persona les notes cabdals que expliquen tota la seva idiosincràsia.

En primer lloc, la vivència espiritual que Costa creà al voltant de la seva persona. Fou una inclinació filla del seu temperament que en l'aspecte literari li esqueia molt bé el moviment romàntic que ja declinava a 1854 quan ell va néixer, però que a l'entorn de la Renaixença continuava viu quan Costa sentí els primers impulsos creatius literàriament conversant. Explícitament aquest romanticisme omplí gran part de la seva existència i del seu entorn, sobretot a la seva joventut, encara que després pesistís d'una forma o d'altra fins a la seva mort a 1922.

Aquesta espiritualitat subsistí en el seu viure i en el seu pensament i l'entroncà amb èxit amb els arrels terrenals, que per la seva vocació religiosa al dugueren a calibrar-los degudament; per a conèixer-los, estimar-los i així orientar-los cap al fi últim o sigui, Déu. No prescindí de cap d'ells, ni de la naturalesa, ni de les criatures que l'ornaven i molts menys de l'home que n'és el centre de tota aquesta obra. Aquest fet és el que explica millor la seva veneració cap a la cultura clàssica de Grècia i Roma que ell cuidà esmeradament de perfeccionar-la donant a la figura de Déu el lloc que li correspon, és a dir, ocupar el centre de la creació ja que aquesta és obra exclusivament seva.

I la tercera nota es filla consegüent de les dues anteriors, i és l'atenció a l'home i a la seva vida, puix que ell és el ser principal de la creació. D'aquesta manera és veu quan impropí i errat és pensar que Costa visqués abstracte de les coses d'aquest món, sols preocupat per un fals misiticisme.

I això ens condueix a un punt més concret que interessa aclarir: Fou Costa un home distanciat de la comunitat del seu entorn, concretament de l'ambient popular, allunyat d'ell, vivint a una òrbita enlairada?

La contestació a aquest interrogant és clara i no és afirmativa. El que passa és que Costa tenia un temperament inclinat a la solitud i a la reflexió, emparades ambdues propensions en la seva vocació religiosa. Es pensí que va estar a punt de donar una passa més avançada, ja que ell es plantejà seriosament l'entrar a la Companyia de Jesús i que per altra part el seu caràcter, selecte i intel·lectual, ajudà poderosament a que Costa visqués a dins cercles més apartats de la popularitat i de la massa del poble. No obstant, no es conjecturí que Costa es separàs de la vida de l'home, perquè si així es fa, no tenen sentit les seves predicacions -més de mil sermons i plàtiques religioses- sense comptar els seus parlaments als quals són freqüents les referències a aquesta temàtica i encara totes les composicions i himnes elaborats per a masses corals o dirigits a complaure grups de població més o menys nombrosa que reclamaren la seva col·laboració.

El que succeeix és que la nostra actualitat viu baix d'un fet social, que és determinant en el dia d'avui, però que en la contemporaneïtat de Costa era una qüestió que començava i que en temps posteriors havia d'ocupar primordialment l'atenció de l'home com succeeix al segle XX que és una centúria on les masses de població constitueixen el signe determinant dels nous temps. S'oblida, així la llei històrica que reclama el judici del fet tenint en compte el moment històric en que es realitzà i no elaborar judici amb els determinants actuals, tergiversació tan freqüent avui, on es manipula la veritat perquè la història testimoniatgi el que l'estudiós vol que digui i no el que realment succeï.

Moltes gràcies